

Natura i dziedzictwo – Cele Zrównoważonego Rozwoju (SDG) jako czynniki integracji społecznej w przestrzeniach osiedli mieszkaniowych. Studium Zaspy

Nature and heritage - Sustainable Development Goals (SDG) as factors of social integration in the space of housing estates. Study of Zaspá

Streszczenie

Niniejszy artykuł przedstawia temat rewitalizacji zewnętrznych przestrzeni wspólnych na istniejących osiedlach mieszkaniowych. Celem badań jest przedstawienie uniwersalnych modeli projektowych poprzez analizę natury i dziedzictwa jako dominujących wartości, uzupełniających zauważone niedobory przyrodnicze i kulturowe. W tym celu posłużono się Celami Zrównoważonego Rozwoju (SDG), UNESCO (UNESCO, 2015) oraz metodą Research Through Design (RTD). Jako obszar badawczy wybrano osiedle mieszkaniowe Zaspá, ze względu na charakterystyczny układ urbanistyczny oraz jego dużą rozpoznawalność kulturowo-społeczną. W wyniku przedmiotowych badań wyłoniono i przeanalizowano elementy Celów Zrównoważonego Rozwoju (SDG). Graficzne modele przestrzenne z projektów podzielono na grupy, dla których określono intensywność udziału natury lub dziedzictwa w procesie integracji społecznej. Kolejnym ważnym krokiem była walidacja w skali międzynarodowej i udział w wystawie pt. Europejskie Dni Dziedzictwa oraz weryfikacja wyników ankiety wśród mieszkańców otwierających drugi etap badań. Artykuł stanowi podsumowanie pierwszego etapu wieloletniego projektu badawczego.

Abstract

This article introduces the topic of revitalising outdoor common spaces in existing housing developments. The aim of the research is to present universal design models by analysing nature and heritage as dominant values, complementing perceived natural and cultural deficiencies. For this purpose, the Sustainable Development Goals (SDG), UNESCO (UNESCO, 2015) and the Research Through Design (RTD) method were used. The Zaspá housing estate was chosen as the research area because of its characteristic urban layout and its high cultural and social recognition. As a result of this research, elements of the Sustainable Development Goals (SDG) were identified and analysed. Graphic spatial models from the projects, were divided into groups for which the intensity of the contribution of nature or heritage to social inclusion was determined. The next important step was the international validation and participation in the European Heritage Days exhibition and the verification of the results of the citizens' survey opening the second phase of the research. This article summarises the first phase of the multi-year research project.

Słowa kluczowe: Cele Zrównoważonego Rozwoju UNESCO, SDG, dziedzictwo, integracja społeczna, rewitalizacja, zrównoważone miasta, projektowanie krajobrazu, zieleń miejska

Keywords: UNESCO Sustainable Development Goals, SDG, heritage, social integration, revitalization, sustainable cities, landscape design, urban greenery

Związek człowieka z miejscem i poprzez miejsca z przestrzeniami polega na zamieszkiwaniu. Stosunek człowieka i przestrzeni nie jest niczym innym jak zamieszkiwaniem pomyślanym w sposób istotny.

(Heidegger, 1974)

The relationship of people to places and through places to spaces is one of inhabitation. The relationship between humans and spaces is nothing less than inhabitation conceived in a meaningful way.

(Heidegger, 1974)

* Paulina Duch-Żebrowska, mgr inż. arch., Wydział Architektury, Politechnika Gdańska / Paulina Duch-Żebrowska, M.Sc. Eng. Arch., Faculty of Architecture, Gdansk University of Technology, <https://orcid.org/0000-0001-9407-872X>, e-mail: paulina.zebrowska@pg.edu.pl

** Agnieszka Kurkowska, dr inż. arch., Wydział Architektury, Politechnika Gdańska / Agnieszka Kurkowska, Ph. D. Faculty of Architecture, Gdansk University of Technology, <https://orcid.org/0000-0002-1380-4628>, e-mail: agnieszka.kurkowska@pg.edu.pl

*** Anna Wróblewska, mgr inż. arch., Wydział Architektury, Politechnika Gdańska / Anna Wróblewska, M.Sc. Eng. Arch., Faculty of Architecture, Gdansk University of Technology, <https://orcid.org/0000-0002-8580-2832>, e-mail: anna.wroblewska@pg.edu.pl

1. WSTĘP

Rozwój budownictwa mieszkaniowego, uprzemysłowiony był w latach 70 i 80 dwudziestego wieku nie tylko metodą na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych społeczeństwa i umożliwieniem rozwoju (Korzeniewski, 1981), ale również dowodem na wysoki poziom uprzemysłowienia kraju (Lewicki, 1964). Zwiększenie wydajności produkcji budynków poprzez proces prefabrykacji ograniczył rolę architektów w zakresie swobody kształtowania budynków, jednak nie ograniczył wachlarza rozwiązań urbanistycznych. Zgodnie z postulatami modernizmu, którego echa wciąż pobrzmiwają w doktrynach projektowych powojennej polskiej urbanistyki, urbaniści dbali o zapewnienie powszechnego dostępu do terenów zielonych, światła słonecznego i swobodnej przestrzeni (Corbusier, Sert, 1933). Rozdział komunikacji kołowej i pieszej oraz zapewnienie infrastruktury edukacyjnej, usługowej i podstawowej opieki zdrowotnej leżały u podstaw projektowania osiedli mieszkaniowych opartych na tzw. jednostce sąsiedzkiej. Nurt ten obecnie silnie wraca w myśli urbanistycznej jako miasto dla pieszych, którego cechy opisuje Jeff Speck w książce *Walkable City* (Speck, 2012). Funkcjonalizm modernizmu zaowocował osiedlami, które są wysoko oceniane przez mieszkańców dzięki samowystarczalności związanej z możliwością zaspokojenia różnorodnych potrzeb (Ciechorska-Kulesza et al., 2017). Z upływem czasu na założenia modernizmu nałożyła się jednocześnie socjalistyczna myśl typizacji zabudowy mieszkaniowej (Chomątowska, 2018), która wyznaczała sobie za cel standaryzację mieszkań poprzez ujednoczenie systemu budynków prefabrykowanych. To z kolei spowodowało zerwanie z tradycjami lokalnymi i uczyniło z „blokowisk”¹ szeroko znane i rozpoznawalne dziedzictwo ponadkulturowe i do pewnego stopnia także pozakulturowe².

Obecnie na postrzeganie osiedli wznoszonych w czasach PRL metodami uprzemysłowionymi rzutuje pogarszający się stan techniczny budynków oraz niedoinwestowanie przestrzeni wspólnych (Jędruch, 2019). Jednocześnie zmiany, które zaszły w sposobie życia społeczeństwa (również przyspieszone przez pandemię COVID-19), takie jak nowe modele uprawiania sportu, odpoczynku, zamieszkiwania i pracy, zarówno zdalnej, jak i w systemie coworking powodują, że osiedla te potrzebują nie tylko modernizacji budynków, ale również dogłębnej rewitalizacji. Rewitalizacja to pojęcie zdefiniowane ustawowo (Ustawa, 2015) i jako takie należy je jednoznacznie wiązać z całościowym procesem wychodzenia ze stanu kryzysowego obszarów niepełnowartościowych (Jędruch, 2019), do jakich należy opisać w artykule osiedle. Jak zauważa Andrzej Baranowski (Baranowski, 1998, s. 31) „istota kryzysu tkwi w ukształtowaniu się niewłaściwej, zgubnej w swych skutkach relacji między człowiekiem a środowiskiem przyrodniczym”. Zatem należy tę relację odnowić i ożywić. Teoretycy filozofii i etyki poszukują nowej formuły tej relacji. Zaowocowało to powstaniem koncepcji filozoficznych przynależących do nurtu filozofii ekologicznej, na gruncie której rozwija się poszukiwanie całościowego, czyli holistycznego i systemowego ujęcia tej relacji. (na podstawie: Baranowski, 1998).

W prowadzonych badaniach, zgodnie z potrzebą partycypacji społecznej w kreowaniu ładu ekologicznego,

1. INTRODUCTION

The development of industrialised housing was in the 1970s and 1980s not only a method of meeting society's housing needs and enabling development (Korzeniewski, 1981), but also evidence of the country's high level of industrialisation (Lewicki, 1964). Increasing the efficiency of building production through the prefabrication process limited the role of architects in terms of freedom of building design, but did not limit the range of urban solutions. In line with the postulates of modernism, the echoes of which still resound in the design doctrines of postwar Polish urban planning, urban planners were concerned with providing universal access to green areas, sunlight, and free space (Corbusier, Sert, 1933). The separation of vehicular and pedestrian traffic and the provision of educational services, amenities, and primary healthcare infrastructure was at the heart of the design of housing estates based on the so-called neighbourhood unit. This trend is now making a strong comeback in urban planning, thought of as the pedestrian city, the characteristics of which are described by Jeff Speck in his book *Walkable City* (Speck, 2012). The functionalism of modernism has resulted in neighbourhoods that are highly valued by residents due to the self-sufficiency associated with the ability to meet a variety of needs (Ciechorska-Kulesza et al., 2017). At the same time, the tenets of modernism were overlaid with the socialist idea of typification of housing development (Chomątowska, 2018), which set the goal of standardising housing by standardising the prefabricated building system. This, in turn, resulted in a severing with local traditions and made “blocks”¹ a widely known and recognizable beyond cultural and, to some extent, extracultural heritage².

Currently, the perception of housing estates built during the communist era using industrialized methods is affected by the deteriorating technical condition of buildings and underinvestment in common spaces (Jędruch, 2019). At the same time, the changes that have taken place in society's way of life (also accelerated by the COVID-19 pandemic), such as new models of sports, leisure, residence and work, both remote and coworking, mean that these settlements need not only modernization of buildings, but also in-depth revitalization. Revitalisation is a statutorily defined concept (Ustawa, 2015), and as such it should be clearly associated with the overall process of bringing underprivileged areas out of crisis (Jędruch, 2019), to which the neighbourhoods described in the article belong. As Andrzej Baranowski (Baranowski, 1998, p. 31) notes: ‘the essence of the crisis lies in the formation of an inappropriate relationship between man and the natural environment, which is fatal in its effects’ Consequently, this relationship needs to be renewed and revitalised. Theorists in philosophy and ethics have been searching for a new formula for this relationship. This has resulted in the emergence of philosophical concepts belonging to the current of ecological philosophy, on the basis of which a search for a holistic or systemic approach to this relationship is developing (based on: Baranowski, 1998).

In the conducted research, in line with the need for social participation in the creation of ecological, social

społecznego i przestrzennego (Marchwiński, Zielonko-Jung, 2012), wskazano integrację jako główny nurt rewitalizacji rozumianej jako zespolenie elementów zbiorowości społecznej i zrównoważenie zabezpieczenia potrzeb (starzenie się grupy mieszkańców oraz napływ osób zamieszkujących osiedle tymczasowo skutkuje rozbieżnością oczekiwań). Może być to zadanie realizowane poprzez reaktywację i dbałość o intensywność czy częstotliwość kontaktów między członkami danej zbiorowości oraz uzyskanie akceptacji w obrębie jej wspólnych systemów wartości (Klimczuk, 2010). Kluczowym elementem integracji sprzyjającej zrównoważonemu rozwojowi (jak wynika z badań Franciszka Piontek) jest spójność (Piontek, 2014). Dlatego w badaniach pod uwagę wzięto wytyczne Komisji Europejskiej dla integracji społecznej (EAPN, 2011), a konkretnie zagospodarowanie przestrzeni umożliwiającej wzmocnienie pewności siebie i zdobycie umiejętności potrzebnych do bardziej aktywnego uczestnictwa w życiu lokalnym oraz różnorodne formy uczestnictwa. Lucjan Kamionka, wśród charakterystycznych wartości architektury zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju, wymienia szacunek dla terenu i otoczenia, co wskazuje na istotę wyważenia rozpatrywanych interwencji przestrzennych, ich możliwego oddziaływania i skali oraz konieczność poznania i zrozumienia lokalnego oraz regionalnego dziedzictwa (Kamionka 2012, s. 29).

Biorąc pod uwagę powszechne występowanie w Polsce modelu wspomnianych osiedli, uwzględniając transformacje społeczne i konieczność podjęcia pilnych działań w celu przeciwdziałania zmianom klimatu, rozpoczęto wieloletni projekt badawczy. Badania oparto na tezie, że przekształcenia w obrębie niezabudowanej przestrzeni osiedli mieszkaniowych z okresu PRLu (wewnętrznych, przestronnych 'podwórek'), dzięki znalezieniu optymalnej metody rewitalizacji, mają potencjał pozytywnego wpływu na dobrostan mieszkańców. Niniejszy artykuł podsumowuje pierwszy etap badań.

2. CEL, ZAKRES, METODA

Celem podjętego badania było zidentyfikowanie czynników prowadzących do integracji społecznej mieszkańców oraz rewitalizacji tkanki osiedli powstałych w latach 70. XX w. Docelowo prowadzone działania mają wspierać wzmocnienie dobrostanu mieszkańców, dlatego w trakcie prowadzonych badań uwzględniono Cele Zrównoważonego Rozwoju, zgodnie z założeniami strategii Agendy na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030 UNESCO przyjętej jako rezolucja Sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych w 2015 r. (UNESCO, 2015). W związku z koniecznością położenia nacisku na kształtowanie jednego środowiska: społeczno-kulturowo-przyrodniczego (Idem R., 2014), zwrócono uwagę na następujące elementy: zrównoważone miasto zapewniające poczucie bezpieczeństwa (SDG11) oraz zrównoważone ekosystemy i pielęgnowanie bioróżnorodności (SDG15)³. Nadzrędnym aspektem było również osiągnięcie celów towarzyszących, takich jak poprawa jakości życia mieszkańców, rozwój edukacyjny w obszarze badanej problematyki oraz ogólny rozwój psychomotoryczny. Ponadto proponowane były inicjatywy wspierające odpowiedzialne zachowania konsumenckie i zrównoważoną

and spatial order (Marchwiński, Zielonko-Jung, 2012), integration was identified as the main thrust of revitalisation, understood as bringing together the elements of the social community and balancing the provision of needs (the ageing of the group of residents and the influx of people living in the settlement temporarily results in divergent expectations). This can be achieved by reactivating and nurturing the intensity or frequency of contact between members of the community and gaining acceptance within its shared value systems (Klimczuk, 2010). A key element of integration, conducive to sustainable development, (according to research by Franciszek Piontek) is cohesion (Piontek, 2014). Therefore, the research took into account the guidelines of the European Commission for social inclusion (EAPN, 2011), specifically proposing the development of a space to strengthen self-confidence and acquiring the skills needed to participate more actively in local life, and various forms of participation. Among the characteristic values of sustainable architecture, Lucjan Kamionka mentions respect for the site and the environment, which points to the importance of balancing the spatial interventions considered, their possible impact and scale, and the need to know and understand the local and regional heritage (Kamionka 2012, p. 29).

Given the prevalence of the model of the aforementioned settlements in Poland, taking into account social transformations and the need to take urgent action to combat climate change, a multi-year research project was launched. The research was based on the thesis that transformations within the undeveloped space of communist-era housing estates (inner, spacious 'backyards'), by finding the optimal method of revitalization, have the potential to positively affect the well-being of residents. This article summarizes the first stage of the research.

2. OBJECTIVE, SCOPE, METHOD

The aim of the research undertaken was to identify factors leading to the social integration of residents and the revitalisation of the fabric of settlements established in the 1970s. Ultimately, the actions carried out are intended to support the enhancement of the well-being of the residents therefore, the Sustainable Development Goals were taken into account during the course of the research, as set out in UNESCO's Agenda for Sustainable Development 2030 strategy adopted as a resolution of the 2015 United Nations General Assembly Session (UNESCO, 2015). With the need to emphasise the shaping of a single environment: sociocultural-natural (Idem R., 2014), the following elements were highlighted: a sustainable city, providing a sense of security (SDG11), and sustainable ecosystems and nurturing biodiversity (SDG15)³. An overriding aspect was also the achievement of accompanying goals, such as the improvement of the quality of life of the inhabitants, educational development in the area of the studied issues, and general psychomotor development. Additionally, initiatives were proposed to promote responsible consumer behaviour and sustainable resource production. (SDG3, SDG4 and SDG12). These objectives lead to

Il. 1. a. Lokalizacja osiedla Zaspas w lądowym obszarze administracyjnym miasta Gdańsk; b. fragment osiedla analizowany w badaniu; ilustracja P. Duch-Żebrowska

III. 1. a. Location of Zaspas estate within the administrative land area of city of Gdansk; b. area of the estate analysed in the research; illustration by P. Duch-Żebrowska

produkcję zasobów (SDG3, SDG4 i SDG12). Cele te prowadzą do zaproponowania aktywności grupowych, konsolidując mieszkańców wokół wybranych działań, np. sport, ogrodnictwo lub w stworzonych przestrzeniach, np. targ osiedlowy, ogród miejski, teatr otwarty.

Zakresem badania jest studium przypadku fragmentu osiedla w dzielnicy Zaspas⁴, położonej w Gdańsku, między pasem nadmorskim a głównymi arteriami komunikacji kolejowej i kołowej miasta. Osiedle (dalej w publikacji nazywane 'osiedle Zaspas') pierwotnie pozostawało w gestii powołanej w 1972 r. Lokatorsko-Własnościowej Spółdzielni Mieszkaniowej Zaspas (Daniluk, 2012). Zostało ono wybrane ze względu na swoją charakterystykę. Z jednej strony stanowi sypialnię Gdańska, mieszcząc intensywnie zasiedlone osiedla mieszkaniowe złożone z bloków mieszkalnych zrealizowanych w latach 70. i 80. w technologii prefabrykowanej (system W-70 i WK-70) oraz towarzyszących im obiektów usługowych (Ława Encyklopedystów Gdańskich, 2012). Z drugiej strony jest rozpoznawalne w Gdańsku i poza nim dzięki postaciom, które tworzyły najnowszą historię naszego kraju i regionu. Matej Jaśšo (Jaśšo, 2012) nazywa to zjawisko pamięcią historyczną i uznaje za najważniejszy składnik tożsamości miasta. W przypadku osiedla Zaspas współkształtowane było ono przez wydarzenia decydujące o wyglądzie miejsca, jego hierarchii wartości oraz atmosferze społecznej, które naznaczają miasto na długie lata. To w bloku osiedla Zaspas mieszkali byli prezydent Lech Wałęsa w czasie strajku w Stoczni Gdańskiej (w latach 80. XX w.) a w 1987 r. na nieczynnym pasie startowym odprawił historyczną mszę świętą papież Jan Paweł II. Ponadto osiedle jest rozpoznawalne na scenie artystycznej dzięki domowi kultury Plama, aktualnie należącemu do Gdańskiego Archipelagu Kultury (GAK, 2015). Skupieni wokół tej instytucji lokalni aktywiści stworzyli Galerię Murali⁵ oraz koordynują Międzynarodowy Festiwal Teatrów Plenerowych i Ulicznych FETA. Oznacza to przydatność przestrzeni publicznych zarówno dla mieszkańców, jak i gości osiedla.

Rozpoznawalność osiedla związana jest również z oryginalnym projektem zespołu pod kierownictwem Romana Hordyńskiego⁶, w którym urbanistyczny układ osiedla⁷ zapewnił nasłonecznienie i przewietrzanie mieszkań oraz zmaksymalizował kameralność mieszkań. Elementy zagospodarowania dla rekreacji i sportu, edukacji i lokalnego handlu oraz kultury i zdrowia rozplanowane zostały w dużych heksagonalnych przestrzeniach stworzonych poprzez układ urbanistyczny.

proponing group activities, consolidating residents around selected activities, e.g. sports, gardening, or in created spaces, e.g. estate market, community garden, open theatre.

The scope of the study is a case study of a fragment of a housing estate in the district of Zaspas⁴, located in Gdansk between the coastal strip and the main arteries of the city's railroad and vehicular transportation. The estate (hereafter referred to as 'Zaspas estate' in the publication) was originally under the responsibility of the Lokatorsko-Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Zaspas, established in 1972 (Daniluk, 2012) The estate was chosen because of its characteristics. On the one hand, it is a bedroom community of Gdańsk housing intensively settled housing estates consisting of residential blocks realized in the 1970s and 1980s with prefabricated technology (W-70 and WK-70 system) and accompanying service facilities (Gdańsk Encyklopedists' Bench, 2012). On the other hand, it is recognized in Gdansk and beyond thanks to figures who created the recent history of our country and region. Matej Jaśšo (Jaśšo, 2012) calls this phenomenon historical memory and considers it the most important component of the city's identity. In the case of the Zaspas settlement, it was co-shaped by events that determined the appearance of the place, its hierarchy of values and its social atmosphere, which mark the city for many years. It was in a block of the Zaspas estate that former President Lech Walesa lived during the strike at the Gdansk Shipyard (in the 1980s), and in 1987 Pope John Paul II celebrated a historic Mass on a disused runway. In addition, the neighbourhood is recognized on the art scene thanks to, the Plama community centre, currently part of the Gdansk Archipelago of Culture (GAK, 2015). Clustered around this institution, local activists have created the Mural Gallery⁵ and coordinate the FETA International Festival of Outdoor and Street Theaters. This signifies the usefulness of public spaces for both residents and visitors of the neighbourhood.

The estate's recognition is also linked to the original design of the team led by Roman Hordyński⁶, in which the urban layout⁷ of the estate provided sunlight and ventilation for the apartments and maximized the intimacy of the tenants. Development elements for recreation and sports, education and local commerce, and culture and health were laid out in large hexagonal spaces created through the urban layout.

Wybrano Gdańsk ze względu na znajomość miasta oraz lokalizację ośrodka badawczego⁸, gwarantującą dostępność badanego terenu dla autorek oraz studentów. Gdańsk jest też dobrym przykładem miasta wielokulturowego, którego złożone dziedzictwo analizuje Gregory Ashworth (Ashworth, 2015), wskazując na zmiany polityczne i kulturowe na przestrzeni wieków. Naznaczenie przez skutki działań wojennych ostatnich stuleci czyni Gdańsk reprezentatywnym miejscem w skali Europy, tym samym nadając nawarstwieniom Gdańska uniwersalny wymiar. Gdańsk jako miasto portowe stanowi dobry przykład przestrzeni tranzytowej dla sztuki, literatury, rzemiosła, muzyki. Pokonywanie granic to niekończąca się podróż po licznych odniesieniach, ale też źródło historycznej i aktualnej Solidarności. Dlatego przykład osiedla mieszkaniowego w dzielnicy Zaspą może być traktowany indywidualnie lub uniwersalnie jako przykład typowego dla lat 70. i 80. osiedla wysokich (w przeważnie 11-piętrowych) prefabrykowanych domów wielorodzinnych – „blokowiska”, podobnego (poprzez typizację budynków zarówno mieszkalnych, jak i usługowych) do innych, nie tylko w Gdańsku czy w Polsce, ale też w wielu miastach europejskich.

Na wstępie badań, po wykonaniu analiz poprzedzających wybrano do szczegółowego opracowania trzy kluczowe strefy osiedla i węzłów komunikacyjnych – przystanek kolei podmiejskiej z wiaduktem, wewnątrz urbanistyczne między blokami i obszar rekreacyjny osiedla powiązany funkcjonalnie z sąsiadującym terenem zielonym. W toku badań zespół badawczy skoncentrował się na wnętrzu urbanistycznym przy ul. Pilotów otoczonym przez budynki nr 15,13, 10, 8 oraz obiekt szkolny (por. il. 1.b). Metody badawcze wykorzystane w pracy podano w kolejności stosowania, chociaż poszczególne działania badawcze zająwały się i niejednokrotnie występowały równolegle w kolejnych fazach badawczych, patrz il. 2. Faza I, przygotowawcza, składała się z analizy stanu istniejącego przestrzeni publicznych fragmentów osiedla i terenów przyległych przyjętych do prac projektowych oraz szerszego kontekstu przyrodniczo-kulturowego, kwerendy archiwalnej, w tym badań literaturowych i interpretacyjnych dotyczących historii osiedla, zagadnień bioróżnorodności, struktury społecznej mieszkańców, sposobów realizacji funkcji podobnych do założonej, a także projektowania zorientowanego na użytkownika – User Centered Design (UCD) (Bullinger et al., 2010), które wykorzystane zostało w celu tworzenia projektów pilotażowych wraz ze studentami (patrz rozdz.: 3.1) ze względu na przyjęte założenia rewitalizacyjne uznające integrację społeczności za jej kluczowy cel. Ostatni element fazy I: opracowanie idei i zestawu problemów do rozwiązania w projektach studenckich jednocześnie otwierał fazę II. W tej fazie w czasie pracy z nową grupą studentów zastosowano metodę Research through Design (RTD) (Cortêsão, Lenzholzer, 2022) wynikającą wprost z charakteru pracy architekta i opierającą się na analizach, próbnym rozwiązaniach, zadawaniu pytań oraz obrazowaniu ich roboczymi koncepcjami. Projekty studenckie pokazane zostały na opisanych w dalszej części tekstu wystawach publicznych. W fazie III przeprowadzono badanie ankietowe odnoszące się do wystawy i doświadczeń respondentów.

Gdansk was chosen because of its familiarity with the city and the location of the research centre⁸, guaranteeing the accessibility of the study area for the authors and students. Gdansk is also a good example of a multicultural city whose complex heritage is analysed by Gregory Ashworth (Ashworth, 2015), pointing to political and cultural changes over the centuries. Marked by the effects of the warfare of the last centuries, this makes Danzig a representative place on a European scale, thus giving Danzig's layering a universal dimension. As a port city, Gdansk is a good example of a transit space for art, literature, crafts, music. Overcoming borders is an endless journey of numerous references, but also a source of historical and current Solidarity. Therefore, the example of a housing estate in the Zaspá district can be taken individually, or universally as an example of a typical 1970s and 1980s housing estate of tall (mostly 11-story) prefabricated multi-family houses – a “block housing estate,” similar (through typification of both residential and commercial buildings) to others, not only in Gdansk or Poland, but also in many European cities.

At the onset of the research, after a series of preceding analyses, three key zones of the settlement and transportation hubs were selected for detailed study - the commuter rail stop with overpass, the urban interior between blocks and the settlement's recreational area functionally linked to the adjacent green area. During the investigation, the research team focused on the urban interior on Pilots Street surrounded by buildings No. 15,13, 10, 8 and a school facility (see Ill. 1.b). The research methods used in the study are given in order of application, although the individual research activities overlapped and sometimes occurred in parallel in successive research phases (see Ill. 2). Phase I, the preparatory phase, consisted of an analysis of the existing state of the public spaces of the portions of the settlement and adjacent areas adopted for the design work, as well as the broader natural and cultural context; an archival search, including literature and interpretive research on the history of the settlement, biodiversity issues, the social structure of the residents, and ways of implementing functions similar to those assumed; and user-centered design – User Centered Design (UCD) (Bullinger et al., 2010), which was used to create pilot projects with the students (see 3.1) because of the revitaliation assumptions made that recognize community integration as its key goal. The final element of Phase I, the development of ideas and a set of problems to be solved in student projects simultaneously opened Phase II. During this phase, the Research through Design (RTD) working method (Cortêsão, Lenzholzer, 2022) – which stems directly from the nature of the architect's work and is based on analysis, sample solutions, asking questions and illustrating them with working concepts – was used when working with a new group of students. The student projects were shown in the public exhibitions described later in the text. In Phase III, a survey was conducted relating to the exhibition and the experiences of the respondents.

3. BADANIE

3.1. PROJEKTY STUDENCKIE

Projekty pilotażowe, powstałe w roku akademickim 2020/2021, z udziałem studentów⁹ pracujących w 10 dwu- lub trzyosobowych zespołach pokazały przestrzeń aktywizującą społeczność lokalną i gości osiedla, zgodnie z wyjściową strategią rewitalizacji w kierunku naprawy obszarów odpowiadających za szeroko rozumiany dobrostan. Zgodnie z zasadami UCD wstępnie określone zostały cechy użytkowników, ich charakterystyka i potrzeby, oraz obszar opracowania, ale nie podano studentom jednoznacznych wytycznych programowych, poza tematami wiodącymi dla ćwiczeń: człowiek, przyroda, komunikacja. Uzyskane efekty w postaci urbanistyczno-architektonicznych koncepcji projektowych potwierdziły potencjał miejsca oraz stanowiły materiał wyjściowy do określenia wytycznych projektowych dla następczej fazy badań metodą RTD oraz podstawę do stworzenia pytań ankietowych.

Projekty przygotowane metodą RTD w roku akademickim 2021/22¹⁰ stanowiły drugą fazę badań. Studenci pracowali w dwunastu dwu- lub trzyosobowych zespołach. Zgodnie z wytycznymi wynikającymi z analizy projektów pilotażowych projekty odnosiły się do dwóch wybranych celów zrównoważonego rozwoju: SDG 11 oraz 15, czyli natury i dziedzictwa.

Natura to przyroda i zachodzące w niej zmiany, w ujęciu świata roślin i zwierząt, również z perspektywy nieantropogenicznej. Natura jest tu rozumiana jako podkategoria,

3. RESEARCH

3.1. STUDENTS' DESIGNS

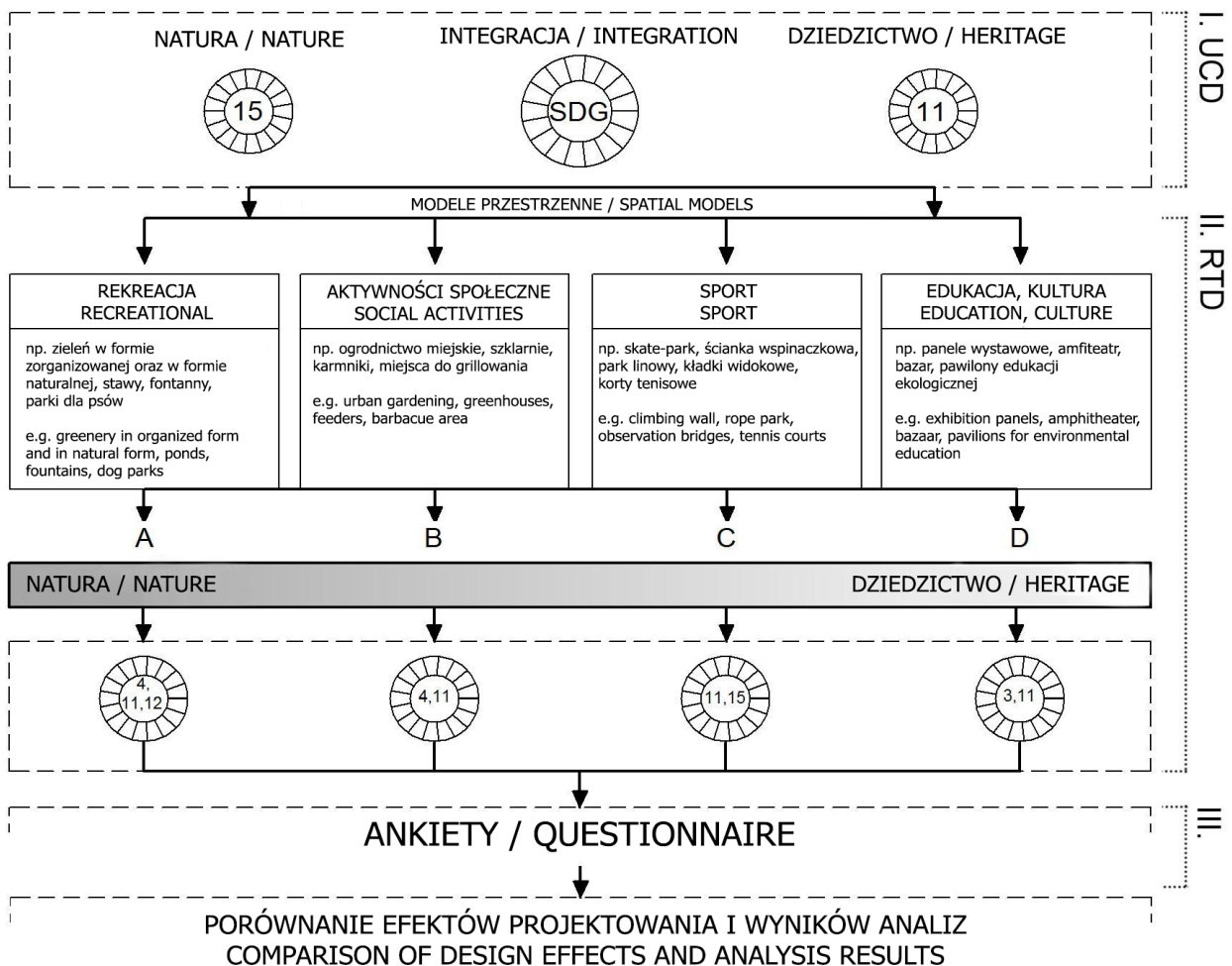
The pilot projects, created in academic year 2020/2021⁹, with the participation of students, working in 10 teams of two or three students, showed the space activating the local community and visitors to the estate, in accordance with the initial revitalisation strategy towards the repair of areas responsible for broadly understood well-being. In accordance with the principles of UCD, the users, their characteristics and needs and the described area were preliminarily defined, but students were not given explicit programme guidelines, in addition to the leading themes for the exercises: people, nature, communication. The results obtained, in the form of urban-architectural design concepts, confirmed the potential of the site and provided the starting material for determining design guidelines for the next phase of research using the RTD method and the basis for creating survey questions.

The projects prepared using the RTD method in the 2021/22¹⁰ academic year constituted the second phase of the survey. Students worked in twelve teams of two or three people. Following the guidelines derived from the analysis of the pilot projects, the projects addressed two selected Sustainable Development Goals: SDG 11 and SDG 15, namely nature and heritage.

Nature is the wildlife and the changes taking place in it, in terms of the plant and animal world, including from a non-anthropogenic perspective. Nature is

II. 2. Schemat metody badawczej; Autor: A. Wróblewska

II. 2. Research framework. Author: A. Wróblewska

z próbą rozdzielenia jej od przedmiotów kulturowych jako sfery regulowanej zjawiskami przyrodniczymi (Łapiński, 2008). Jednak ujmujemy całościowo zjawiska całościowo, ponieważ – jak zauważa Wiesława Mikoś-Rytel – miejsca, które zamieszkujemy żyją, będąc jednocześnie niepowtarzalnymi miejscami egzystencji ludzi stanowiących ich integralną część (Mikoś-Rytel, 2004).

Drugi cel, dziedzictwo, zakładał zaangażowanie elementów własnej kultury i wartości regionalnych studentów z programu Erasmus, w tym z Niemiec, Hiszpanii, Turcji, Szkocji, Kraju Basków, Włoch, Grecji i Portugalii. Dziedzictwo w projekcie badawczym rozumiane jest jako ogół wartości¹¹ odziedziczonych po poprzednich pokoleniach. To dodatkowo komplikuje definicję pojęcia dziedzictwo, gdyż wartość jest relatywna i zmienia się w zależności od kontekstu. Dlatego działania prowadzące precyzują zakres dziedzictwa, poszerzając je od lat 90. poza materialność i dobra kulturowe, dziedzictwem może być tradycyjny zwyczaj lub wybrany krajobraz z jego przyrodniczymi uwarunkowaniami, traktowany jako zjawisko całościowe (Torowska, 2015). W przedmiotowym projekcie dziedzictwo zostało poddane dwutorowej analizie: jako potencjał lokalny oraz jako potencjał międzynarodowy, co pozwoliło spojrzeć na znane osiedle z nowej perspektywy. W projektach występują również obszary wspólne pojęć natura i dziedzictwo: np. tradycyjne wykorzystanie roślin, ich uprawa, właściwości estetyczne i związane z nimi tradycje wprowadzające elementy natury (np. sady, ogrody warzywne) do obszaru dziedzictwa, kulturowe rozumienie przyrody¹².

Następnie prace studenckie zostały przeanalizowane i pogrupowane pod względem tematyki zaproponowanych rozwiązań. Poszczególne rozwiązania o najwyższej częstotliwości występowania zostały zidentyfikowane jako następujące czynniki integrujące: rekreacja (A), integracja społeczna (B), sport (C), edukacja i kultura (D), por. il. 4. Następnie dokonano ponownego przefiltrowania przez cele SDG i zidentyfikowano możliwość wypełnienia odpowiednio: SDG¹³ 4, 11, 12, przez czynnik rekreacji (A); SDG 4, 11 przez czynnik integracji społecznej (B); SDG 11, 15 przez sport (C); oraz SDG 11, 3 przez edukację i kulturę (D), por. il. 2.

Zauważono również następujące zależności: czynniki A oraz B wykorzystują naturę jako element dominujący, natomiast czynniki B i D w większym stopniu wykorzystują dziedzictwo jako fundament integracji. Jednym z elementów tworzenia projektu było zalecenie zmiany perspektywy użytkownika przestrzeni, przez przyjęcie za jej podmiot szeroko rozumianych organizmów żywych: roślin i zwierząt (wśród których człowiek pełni rolę współtowarzyszącą), co w zamyśle miało doprowadzić do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju.

Rozwiązania zaproponowane przez studentów pokazały możliwość zwiększenia potencjału miejsca poprzez analizę relacji: natura–dziedzictwo–człowiek. Zaprezentowaną podczas 30 edycji obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa pt. „Połączeni dziedzictwem”, demonstrując ją jako czynnik wpływający na integrację społeczną. Towarzysząca wystawa ukazuje rolę edukacji i kultury we wzmacnianiu różnorodności społecznej. Dla zespołu badawczego ważna jest partycypacja społeczna, stąd bieżące, ponadlokalne upowszechnianie wyników badań¹⁴

understood here as a subcategory, with an attempt to separate it from cultural objects as a sphere regulated by natural phenomena (Lapinski, 2008). However, we capture the totality of phenomena holistically, because, as Wiesława Mikos-Rytel notes, the places we inhabit are alive, being at the same time unique places of existence for people who are an integral part of them (Mikos-Rytel, 2004).

The second objective, heritage, involved elements of the Erasmus students' own culture and regional values, including those of Germany, Spain, Turkey, Scotland, the Basque Country, Italy, Greece and Portugal. Heritage in the research project is understood as the totality of values¹¹ inherited from previous generations. This further complicates the definition of the term heritage, as value is relative and changes depending on the context. Therefore, legislative actions clarify the scope of heritage by expanding it since the 1990s beyond materiality and cultural goods, heritage can be a traditional custom or a selected landscape with its natural conditions, treated as a holistic phenomenon (Torowska, 2015). In the project in question, heritage was analysed in two ways: as a local potential and as an international potential, which made it possible to look at a well-known settlement from a new perspective. In the projects, there are also common areas between the concepts of nature and heritage: for example, traditional use of plants, their cultivation, aesthetic qualities, and related traditions introducing elements of nature (for example, orchards, vegetable gardens) into the heritage area, cultural understanding of nature¹².

The student papers were then analysed and grouped according to the themes of the proposed solutions. The individual solutions with the highest frequency of occurrence were identified as the following integrating factors: recreation (A), social integration (B), and sports (C), education and culture (D), (III.3). This was then filtered again through the SDG goals and the possibility of fulfilment was identified, respectively. SDG¹³ 4, 11, 12, through the recreation factor (A); SDG 4, 11 through the social integration factor (B); SDG 11, 15 through sports (C); and SDG 11, 3 through education and culture (D), cf. (III.2).

The following correlations were also noted: factors A and B use nature as the dominant element, while factors B and D make greater use of heritage as a foundation for integration. One of the elements of the project's creation was the recommendation to change the perspective of the space user, by taking living organisms in the broadest sense of the term: plants and animals (among which humans have a co-participating role), which was intended to lead to sustainable development.

The solutions proposed by the students showed the possibility of increasing the potential of a place by analysing the relationship: nature–heritage–people. Presented during the 30th edition of the European Heritage Days celebration, entitled “Connected by Heritage”, demonstrating it as a factor influencing social integration. The accompanying exhibition shows the role of education and culture in strengthening social diversity. Public participation is important to the

Il. 3. Litery A, B, C, D - graficzna reprezentacja wybranych modeli przestrzennych, przedstawionych w grafie reprezentującym schemat metody badawczej z il. 2; autorzy pionowo: 1. Tobias Steiger (DE), Andrea Tedde (IT); 2. Cise Tas 9(TR), Rachel McKane (SCT); 3. Ander De Olamendi (ES), Irantzu Mendiola (ES)

Ill. 3. Letters A, B, C, D - graphical representation of selected spatial models, shown in the graph that represents the framework of the research; authors vertical: 1. Tobias Steiger (DE), Andrea Tedde (IT); 2. Cise Tas 9(TR), Rachel McKane (SCT); 3. Ander De Olamendi (ES), Irantzu Mendiola (ES)

oraz ankietą¹⁵, której celem jest weryfikacja oceny mieszkańców i użytkowników oraz poznanie opinii na temat badanych przestrzeni i zakresu oraz charakteru pożądanych zmian. Następnie przeprowadzono ankietę metodą sondażu diagnostycznego, uzyskując materiał porównawczy dla efektów projektów studenckich.

3.2. ANKIETA

W badaniu ankietowym dotyczącym zarówno przestrzeni osiedla na Zaspie, jak i wystawy prezentującej projekty rewitalizacji tego osiedla wzięło udział 144 respondentów¹⁶. W przewadze były to kobiety (76%), w wieku aktywności zawodowej (76%), mieszkające na Zaspie

research team, hence the ongoing, cross-local dissemination of the research¹⁴ results and the survey¹⁵, which aims to verify the assessment of residents and users and to find out their opinions on the spaces surveyed and the extent and nature of the desired changes. A survey was then conducted using the diagnostic survey method, to obtain comparative material to the results of the student projects.

3.2. QUESTIONNAIRE

A total of 144 respondents¹⁶ took part in the survey regarding both the space of the Zaspia neighbourhood and the exhibition presenting the neighbourhood's

(67%), obecnie (14%) bądź dawniej (7%) mieszkające w bloku (il. 4.a.), w tym prawie 1/3 osób mieszkających w bloku od urodzenia (31%), a ponad 1/3 powyżej 10 lat (37%). Zadano 6 pytań dotyczących przestrzeni publicznej w kontekście prowadzonego projektu badawczego. Interesujący jest wynik badania postaw respondentów wobec zmian (il. 4.b.): 52% badanych uważa, że ich opinia jest ważna i chcą uczestniczyć w procesie decyzyjnym w sprawie zmian, 33% deklaruje brak czasu i pozostawia podejmowanie decyzji innym, chcąc jednak być informowanym o przebiegu procesu decyzyjnego, a 7% nie widzi sensu w angażowaniu się, uznając, że i tak zdecyduje kto inny. Z uzyskanego wyniku można wywnioskować zwiększającą się świadomość i gotowość społeczności lokalnej do partycypacji w projektach rewitalizacyjnych.

W pytaniu o odbiór wystawy (il. 4.c.) 61% respondentów zaznaczyło odpowiedź: „wystawa to dobra okoliczność, aby pomyśleć o otaczającej nas przestrzeni, pomogła mi wyobrazić sobie osiedle w innej odśrodku”; 12% uznało, że wystawa jest może i ciekawa, ale i tak nic nie zmieni; kolejne 12% podziela zdanie, że wystawa pokazała potencjał współpracy międzynarodowej i międzykulturowej w projektowaniu osiedla, natomiast 8% uznało wystawę za stratę czasu i pieniędzy.

W ankiecie zapytano respondentów również o aktualny charakter przestrzeni publicznych między blokami, 58% badanych osób uznała ich wielkość za odpowiednią, 6% określiła ją jako zbyt dużą, a dla pozostałych była ona za mała, jednocześnie 40% ankietowanych uznała tę

revitalisation projects. They were predominantly women (76%), of working age (76%), living in Zaspá (67%) or currently (14%) or formerly (7%) living in a block of flats (Ill. 4.a.), including almost 1/3 of those who have lived in a block of flats since birth (31%), and more than 1/3 over 10 years (37%). Six questions were asked about public space in the context of the research project being conducted.

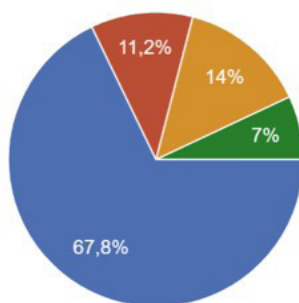
The result of the survey of respondents' attitudes to change is interesting (Ill. 4.b.): 52% of respondents believe that their opinion is important and want to participate in the decision-making process on changes, 33% declare lack of time and leave decision-making to others, however, wanting to be informed about the decision-making process, and 7% see no point in getting involved recognising that someone else will decide anyway. An increasing awareness and willingness of the local community to participate in revitalisation projects can be derived from the obtained data.

In the question about the reception of the exhibition (Ill. 4.c.), 61% of respondents marked the answer: "the exhibition is a good circumstance to think about the surrounding space, it helped me to imagine the settlement in a different way", 12% thought that the exhibition may be interesting, but it still won't change anything, another 12% share the opinion that the exhibition showed the potential of international and intercultural cooperation in the design of the settlement, while 8% considered the exhibition a waste of time and money.

In the survey, respondents were also asked about the current character of the public space between the

Il. 4. Wyniki badań ankietowych; ilustracja graficzna wyników ankiety z Google Forms: https://docs.google.com/forms/d/1rG5JoCfrbFLnKPCn_vVE8t2oOKqsmFLu7mplbdHI27c/viewanalytics; (data dostępu: 17.02.2023)

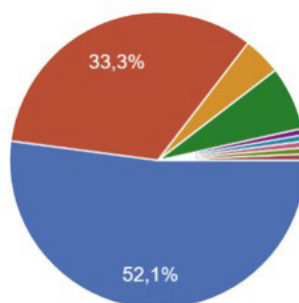
Ill. 4. Results of the questionnaire survey; graphic representation from Google Forms: https://docs.google.com/forms/d/1rG5JoCfrbFLnKPCn_vVE8t2oOKqsmFLu7mplbdHI27c/viewanalytics; (accessed: 17.02.2023)

Miejsce zamieszkania respondenta / Respondent's place of residence

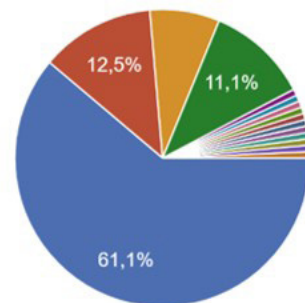
- - Osiedle Zaspá / Zaspá Estate
- - Inne / other
- - Obecnie mieszkam w bloku / currently living in a block of flats
- - Kiedyś mieszkalem/ mieszkalem w bloku / used to live in a block of flats

Pozostałe, nieopisane odpowiedzi, to odpowiedzi indywidualne, wpisane przez respondentów
The remaining, unscripted responses are individual responses entered by respondents.

Ja w procesie zmian - Moje zdanie o przyszłości przestrzeni wspólnych i osiedla - konsultacje społeczne, udział w spotkaniach lub warsztatach projektowych - Me in the process of change - My opinion about the future of the common spaces and the neighbourhood - public consultation, participation in design meetings or workshops

- - Moje zdanie jest bardzo ważne - chciałabym/chciałbym wziąć udział w ew. spotkaniach lub warsztatach - My opinion is very important - I would like to take part in possible meetings/workshops
- - Nie mam czasu - niech decydują inni, ale chciałabym/chciałbym być informowana/y - I don't have time - let others decide, but I would like to be informed
- - Nie mam czasu - niech decydują inni, nie potrzebuję być informowana/y - I don't have time - let others decide, I don't need to be informed
- - I tak zdecydują inni - nie ma sensu się angażować - The others will decide anyway - no point in getting involved

Wystawa - czy tego typu wystawa jak zaprezentowana "Zaspá Nova" pomaga w ocenie osiedla i ułatwia myślenie o ewentualnych zmianach? - Exhibition - does an exhibition like the one presented 'Zaspá Nova' help you to evaluate the housing estate and make it easier to think about possible changes?

- - wystawa to dobra okoliczność, aby pomyśleć o otaczającej nas przestrzeni, pomogła mi wyobrazić sobie osiedle w innej odśrodku - the exhibition is a good opportunity to think about the space around us, it helped me to imagine the housing estate in a different way
- - wystawa jest może i ciekawa, ale i tak nic nie zmieni, the exhibition may be interesting, but it will not change anything
- - wystawa to strata czasu i pieniędzy, nie potrzebuję takich wydarzeń w moim otoczeniu - the exhibition is a waste of time and money, I do not need such events in my neighbourhood
- - wystawa pokazała potencjał współpracy międzynarodowej i międzykulturowej w projektowaniu naszego osiedla - the exhibition showed the potential of international and intercultural cooperation in the design of our housing estate

przestrzeń za niezagospodarowaną i wymagającą zmian, a 10% tych zmian nie oczekuje.

Większość ankietowanych osób zamieniłaby badaną przestrzeń w miejski park (w sumie 144 odpowiedzi), tylko 2 respondentów (1,5%) wskazało jako słuszne wprowadzenie kolejnych budynków mieszkalnych, 40% nie wprowadzałoby żadnego budynku, natomiast część (ponad 30%) widziałaby tam miejsce na małą architekturę służącą spotkaniom towarzyskim bądź kulturalnym. Co zaskakujące, niewielu respondentów (6 osób) podało własną propozycję lub wskazało „inne” jako możliwe elementy zmian.

4. WYNIKI

Badania ankietowe wykazały, że modele przestrzenne zaproponowane w projektach studenckich w dużej mierze pokrywały się z opiniami mieszkańców na temat potencjału rewitalizacji badanej przestrzeni. Natura i dziedzictwo są ważnymi elementami sprzyjającymi integracji mieszkańców. 57,3% mieszkańców widzi tę przestrzeń jako miejsce urządzonej zieleni i jednocześnie potrzeba ta została zauważona w 100% projektów (il. 5). Niemniej uzyskane odpowiedzi w ankiecie (29,9%) wykazały, że

blocks of flats, 58% considered its size to be appropriate, 6% considered it too big and for the others it was too small, at the same time 40% of the respondents considered this space undeveloped and in need of changes and 10% did not expect these changes.

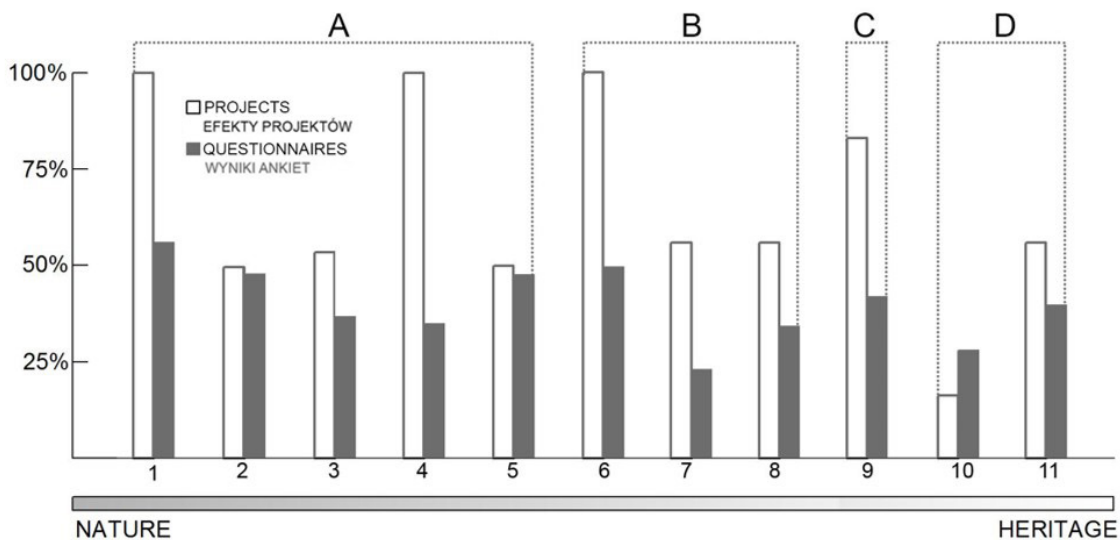
Most of the people surveyed would turn the space into an urban park (144 responses in total), only 2 respondents (1.5%) indicated that it would be appropriate to introduce more residential buildings, 40% would not introduce any building, while some (over 30%) would see it as a place for small architecture for social or cultural gatherings. Surprisingly, few respondents (6 people) gave their own suggestion or indicated 'other' as possible elements of change.

4. RESULTS

The surveys revealed that the spatial models proposed in the student projects largely coincided with residents' opinions on the revitalisation potential of the investigated space. Nature and heritage are important elements for the integration of residents. 57.3% of residents see this space as a place of arranged greenery and simultaneously this need was noted in 100%

Il. 5. Porównanie efektów projektów i wyników ankiet. Autor: A. Wróblewska

Ill. 5. Comparison of project effects and survey results Author: A. Wróblewska

1-forma urządzonej zieleni (np. na wzór parków miejskich); 2-przyjmuje formę naturalną, otwarte sady owocowe, nieregularne skupiska drzew krzewów itp.; 3-ma miejsca do spędzania czasu nad wodą występującą w formie naturalnej np. staw, rzeczka; 4-ma miejsca do spędzania czasu nad wodą występującą w formie urządzonej np. fontanny, basen; 5-wprowadza udogodnienia dla właścicieli psów i zwierząt domowych, np. zamknięte wybiegi; 6-miejsca do grillowania, rozpalenia ogniska, pikniki; 7-zapewnia mieszkańcom możliwość wspólnych upraw warzyw i owoców (np. w formie szklarni); 8-jest miejscem w które wprowadzamy drobne zwierzęta np. wprowadzamy ule, karmniki dla ptaków, kaczki, łabędzie, ryby itp.; 9-skate-park, plac zabaw, boisko do tenisa/siatkówki itp.; 10-zawiera wątek edukacyjny, informacje opisy zwierząt, ptaków i opisy drzew, kwiatów, historia osiedla, historia regionu; 11-miejsca do wspólnego tworzenia sztuki i organizacji wydarzeń kulturalnych np. ściana do murali/graffiti, scena, muszla widowiskowa¹⁷; A, B, C, D - przyporządkowanie odpowiedzi do 4 czynników zidentyfikowanych w efektach projektów studenckich;

1-forms of arranged greenery (e.g., following the example of city parks); 2-adopts natural form, open fruit orchards, irregular clusters of trees shrubs, etc.; 3-places to spend time by the water occurring in natural form, e.g., pond, river; 4-places to spend time by the water occurring in arranged form, e.g., fountains, swimming pool; 5-Provide facilities for owners of dogs and pets, e.g. enclosed runs; 6-Provide places for barbecues, bonfires, picnics; 7-Provide residents with the opportunity to grow vegetables and fruit together (e.g. in the form of a greenhouse); 8-is a place where we introduce small animals, e.g. introduce beehives, bird feeders, ducks, swans, fish, etc.; 9-skate-park, playground, tennis/volleyball field, etc. ; 10-include an educational theme, information descriptions of animals, birds and descriptions of trees, flowers, history of the neighbourhood, history of the region; 11-place to create art and organize cultural events together, e.g. wall for murals/graffiti, stage, bandshell; A, B, C, D-assign answers to the 4 factors identified in the effects of student projects;

większa liczba ankietowanych widzi potrzebę reprezentacji przestrzennej odnoszącej się do edukacji dotyczącej środowiska oraz historii niż liczba prac, w których ten wątek został wprowadzony (16,7%), (il. 3).

Po porównaniu wyników projektów studenckich i przeprowadzonej ankiety okazało się, że podobne czynniki (oznaczone A, B, C, D) są uznawane za pożądane w obu przypadkach. Ani w projektach, ani w odpowiedziach ankietowych nie wskazano potrzeby stworzenia dodatkowych miejsc pracy (obiekt biurowy) ani poprawy jakości komunikacji miejskiej i możliwości transportu. Nie uznano również za konieczne zwiększenia liczby lokali mieszkalnych, a tylko 15 respondentów sformułowało postulat większej liczby miejsc parkingowych, gdy równocześnie 45 osób nie zgodziło się na wprowadzenie dodatkowego parkingu w tę przestrzeń. O ile projekty studenckie mogły być nieświadomie kierunkowane na wzmocnienie zasobów zieleni, o tyle ankieta dawała możliwość wyboru zieleni w różnej formie, na równi z nowymi budynkami, parkingami i funkcjami usługowymi, a także możliwość swobodnej dodatkowej odpowiedzi respondenta.

5. PODSUMOWANIE

Projekty oraz towarzyszące im prace naukowo-badawcze podejmują temat przemian nie tylko lokalnie, ale również w obrębie wspólnego dziedzictwa Europy, wspólnej przyszłości mieszkańców, których teraźniejszość stanowią w przewadze bloki mieszkalne, stanowiące powszechny wzór domu wielorodzinnego. Warto przypomnieć, za Andrzejem Baranowskim, że „nie w technologii trzeba upatrywać przezwyciężenia kryzysu; niezbędna jest zasadnicza zmiana systemu wartości i ludzkich postaw wobec środowiska i – szerzej – wobec rzeczywistości.” (Baranowski, 1998, s. 35).

Zgodnie z deklaracją Światowej Konferencji UNESCO Mondiacult 2022 konieczne jest poszukiwanie impulsów dla wzmocnienia różnorodności kulturowej i jej roli w zrównoważonym rozwoju w perspektywie Agendy 2030. To oznacza potrzebę wspierania partycypacji społecznej oraz wielokulturowości człowieka. Promowanie wielostronnej współpracy i promowanie dialogu.

Prowadzone badania stanowią początek wieloletniego projektu badawczego, którego zakończony etap zaprezentowany w artykule ukierunkowany jest w stronę uzyskania odpowiedzi na potrzeby mieszkańców „blokowiska”. Przesłanie Martina Heideggera, że „istotą budowania jest, że daje ono mieszkać”, a „ta istota dokonuje się przez wznoszenie miejsc za pomocą spajania ich przestrzeni” (Heidegger, 1974) pozostaje nadrzędną motywacją do kontynuacji opisanych w artykule badań i rozpoczęcia prototypowania. Gdyż identyfikacja 4 kluczowych czynników i ich zgodność z odpowiednimi Celami Zrównoważonego Rozwoju (SDG) toruje drogę dla wielu projektów rewaloryzacyjnych, które mają potencjał, aby dać nowe życie zniszczonym osiedlom. To daje potencjał do poprawy tkanki przestrzeni publicznych i poziomu integracji społecznej, zapewniając lepszą jakość życia i przyszłość mieszkańcom.

of the projects (Ill. 5). However, the responses of the survey respondents (29.9%) showed that a greater number of respondents see the need for spatial representation relating to environmental education and history than the number of works in which this theme was noted (16,7%), (Ill.4.)

After comparing the results of the student projects and the survey, it became clear that similar factors (labelled A, B, C, D) are considered desirable in both cases. Neither the projects nor the survey responses indicated the need for additional jobs (office facility) or improved public transport and transport options. Nor was the need for more housing indicated, and only 15 respondents formulated a demand for more parking spaces, when at the same time 45 people disagreed with the introduction of additional parking into this space. While the effects of the student projects may have been unconsciously directed towards enhancing the green stock, the questionnaire provided the opportunity to select green space in various forms, on a par with new buildings, car parking and service functions, and the opportunity for a free additional response from the respondent.

5. DISCUSSION

The projects and the accompanying research work address the topic of transformation not only locally, but also within the common heritage of Europe, the common future of the inhabitants, whose presence is predominantly made up of blocks of flats, which are the common model of the multi-family house. It is worth recalling, following Andrzej Baranowski, that “it is not technology that is needed to overcome the crisis; what is needed is a fundamental change in the system of values and human attitudes towards the environment and – more broadly – towards reality.” (Baranowski, 1998, p. 35).

According to the declaration of the UNESCO Mondiacult 2022 World Conference, it is necessary to seek impulses to strengthen cultural diversity and its role in sustainable development in the perspective of Agenda 2030. This implies the need to promote social participation and human multiculturalism. Promoting multi-lateral cooperation and fostering dialogue.

The research undertaken is the beginning of a multi-year research project, the completed phase of which presented in this article is directed towards obtaining answers to the needs of the inhabitants of the ‘block’. Martin Heidegger’s message that “the essence of building is that it gives dwelling” and that “this essence is accomplished by erecting places by means of the bonding of their spaces” (Heidegger, 1974) remains the overarching motivation to continue the research described in the article and to start prototyping. Because the identification of the 4 key factors and their alignment with the relevant Sustainable Development Goals (SDG) paves the way for many regeneration projects that have the potential to give new life to deteriorated settlements. This offers the potential to improve the fabric of public spaces and levels of social inclusion, providing a better quality of life and future for residents.

PRZYPISY / ENDNOTES

- ¹ Powszechne określenie osiedli mieszkaniowych składających się z wielorodzinnych, wysokich budynków wznoszonych w technologii „wielkiej płyty” – bloki.
- ² Aktualnie można zauważyć rozwój działań kulturalnych jednoczących formę zamieszkiwania w bloku (Wołodźko, 2013).
- ³ SDG (Sustainable Development Goals), towarzyszące liczby oznaczają konkretny cel zgodnie z Agendą Unesco 2030.
- ⁴ Zaspą powstała na terenie dawnej słowiańskiej osady podgdańskiej, anektując poniemieckie lotnisko, w latach 70. XX wieku jako osiedle mieszkaniowe. Dawniej kaszubska stacja rybacka, z biegiem lat wieś rolnicza, następnie element oliwskich założeń cysterskich, później teren przemysłowy pod zaborem pruskim, w XIX wieku dołączona do rozrastającej się gminy Gdańsk staje się od 1909 roku pruskim terenem wojskowym o charakterze lotniczym, aby w roku 1921 stać się fragmentem Wolnego Miasta Gdańska, a następnie zacząć funkcjonować jako powstające osiedle mieszkaniowe będące sypialnianym zapleczem miasta. W październiku 1973 r. rozpoczęto budowę pierwszego budynku mieszkalnego. Analizowane osiedle położone jest na Pomorzu Środkowym, w niewielkiej odległości od linii brzegowej Morza Bałtyckiego, od południa otoczone pasem wzgórz morenowych porośniętych lasami mieszanymi Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego stanowiącego północne przedpole Pojezierza Kaszubskiego.
- ⁵ Anna Cymer w artykule o osławianiu blokowisk przywołuje przykład Zaspę jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, dzięki zewnętrznej galerii murali, por.: <https://culture.pl/pl/artykul/sztuka-osiedlowa-projekty-artystyczne-w-blokowiskach>, data dostępu: 02.02.2022.
- ⁶ Praca zwycięzca pracowni „Miastoprojekt” w konkursie ogłoszonym przez SARP w 1969 r., skład zespołu: S. Grochowski, T. Opic, R. Buchalik, E. Sorgot, E. Musiał pod kierownictwem R. Horodyńskiego. (Daniluk, Wasielewski, 2012, s. 63).
- ⁷ Kompozycja wzorowana na wzorze plastra miodu.
- ⁸ Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej.
- ⁹ Przedmiot Landscape Architecture. Prowadzący: dr inż arch. Agnieszka Kurkowska, 16 studentów w ramach projektu ERASMUS, IV i VI semestr studiów 1 stopnia kierunku architektura WAPG.
- ¹⁰ Przedmiot „Design of Public Spaces with Green Elements” (zmiana nazwy przedmiotu wynika z zaleceń pokontrolnych PAKA, ale ciągłość prowadzących i koncepcji badawczej została zachowana), prowadzący: Agnieszka Kurkowska, Anna Wróblewska, Paulina Duch-Żebrowska; 30 studentów w ramach projektu ERASMUS, IV i VI semestr studiów 1 st. kierunku architektura WAPG.
- ¹¹ Więcej o wartościach na Pomorzu [w:] (Zawadzka, 2012).
- ¹² „Miejsce jest fragmentem kulturowej przestrzeni, której w toku jej wytwarzania nadawano, mniej lub bardziej świadomie, różne znaczenia. Można więc powiedzieć, że w przeciwieństwie np. do lasu przestrzeń miejska ‘mówi’, chociaż często jedynie obserwator zmusza ją do mówienia.” (Jałowicki, 2003).
- ¹³ SDG3 – dobre zdrowie i jakość życia, SDG4 – dobra jakość edukacji, SDG11 – zrównoważone miasta i społeczności, SDG12 – odpowiedzialna produkcja i konsumpcja, SDG15 – życie na lądzie.
- ¹⁴ Wystawa wirtualna (<https://www.artsteps.com/view/6385bb9958875e440cbbbcee>) oraz w przestrzeni publicznej strefy komunikacyjnej Zaspę (dojście na peron kolejowy) od 01/2023 do 06/2023.
- ¹⁵ Od momentu otwarcia wystawy (1 XII 2023) dostępna jest ankieta umieszczona na ogólnodostępnej platformie google-drive pt. „Zaspą Nova. Osiedle i zewnętrzne przestrzenie wspólne – studium potencjału miejsca”. W czasie samej wystawy udostępniono również ankietę w formie tradycyjnej, której wyniki wprowadzono do bazy cyfrowej.
- ¹⁶ $N = 144$, liczba respondentów na dzień 17.02.2023 r.

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

- [1] Ashworth, G., 2015, *Planowanie dziedzictwa*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków.
- [2] Baranowski A., 1998, *Projektowanie zrównoważone w architekturze*, Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk.
- [3] Bullinger, H.-J., Bauer, W., Wenzel, G. i Blach, R., 2010, *Towards user centred design (UCD) in architecture based on immersive virtual environments*, Computers in Industry, 61(4), pp. 372-379.
- [4] Chomątowska, B., 2018, *Beton. Dom dla każdego*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.
- [5] Ciechorska-Kulesza, K., Duda, B., Jaczewska, J. i Jankowska, K., 2017, *Nowe-stare dzielnice. Przymroze, Zaspą i Zabianka oczami mieszkańców. Raport z badań*, Gdańsk: Instytut Kultury Miejskiej.
- [6] Corbusier, L. & Sert, J., 1933, *The Athens Charter*, Congress Internationaux d'Architecture moderne (CIAM), Paris.
- [7] Cortesão, J. & Lenzholzer, S., 2022, Research through design in urban and landscape design practice. *Journal of Urban Design*, 27(6), pp. 617-633.
- [8] Daniluk J., Wasielewski. J., 2012, *Gdańskie dzielnice. Gdańsk Wrzeszcz i Zaspą*, Wydawnictwo Oskar, Gdańsk.

- ¹ A common term for housing estates based on tall, residential buildings erected in large panel system technology – blocks.
- ² Currently, it can be observed the development of cultural activities through a uniting form of living in a block of flats (Wołodźko, 2013).
- ³ SDG (Sustainable Development Goals) accompanying numbers denote a specific target according to the Unesco 2030 Agenda.
- ⁴ Zaspą was established on the site of a former Slavic settlement near Gdansk, annexing a post-German airfield, in the 1970s as a housing estate. Formerly a Kashubian fishing village, over the years an agricultural village, then part of the Oliwa Cistercian monastery, later an industrial area under Prussian rule, in the 19th century annexed to the expanding Gdansk municipality, it became a Prussian military area from 1909 of an aviation character, to become part of the Free City of Gdansk in 1921, and then began to function as an emerging housing estate as a bedroom suburb of the city. In October 1973, construction of the first residential building began. The examined housing estate is located in Central Pomerania, a short distance from the shoreline of the Baltic Sea, surrounded from the south by a belt of moraine hills overgrown with mixed forests of the Tri-City Landscape Park constituting the northern foreground of the Kashubian Lake District.
- ⁵ Anna Cymer, in an article on taming block housing, cites the example of Zaspą as a place attractive to tourists, thanks to its outdoor gallery of murals, see: <https://culture.pl/pl/artykul/sztuka-osiedlowa-projekty-artystyczne-w-blokowiskach>, available: 02.02.2022
- ⁶ The winning work of the “Miastoprojekt” studio in the competition announced by SARP in 1969, team composition: S. Grochowski, T. Opic, R. Buchalik, E. Sorgot, E. Musiał under the direction of R. Horodyński. (Daniluk, Wasielewski, 2012, p. 63).
- ⁷ Honeycomb-inspired composition
- ⁸ Faculty of Architecture, Gdansk University of Technology.
- ⁹ Subject Landscape Architecture. Supervisor: dr inż arch. Agnieszka Kurkowska, 16 students within the framework of the ERASMUS project, 4th and 6th semester of the Bachelor of Architecture course at WAPG.
- ¹⁰ Course “Design of Public Spaces with Green Elements” (the change of the course name resulted from PAKA’s post-inspection recommendations, but the continuity of the instructors and the research concept was maintained), tutors: Agnieszka Kurkowska, Anna Wróblewska, Paulina Duch-Żebrowska; 30 students within the ERASMUS project, 4th and 6th semester of a first degree course in architecture at WAPG.
- ¹¹ More on values in Pomerania [in:] (Zawadzka, 2012).
- ¹² „Miejsce jest fragmentem kulturowej przestrzeni, której w toku jej wytwarzania nadawano, mniej lub bardziej świadomie, różne znaczenia. Można więc powiedzieć, że w przeciwieństwie np. do lasu przestrzeń miejska ‘mówi’, chociaż często jedynie obserwator zmusza ją do mówienia.” (Jałowicki, 2003)
- ¹³ SDG3 – good health and quality of life, SDG4 – good quality education, SDG11 – sustainable cities and communities, SDG12 – responsible production and consumption, SDG15 – life on land.
- ¹⁴ Virtual exhibition (<https://www.artsteps.com/view/6385bb9958875e440cbbbcee>) and in the public space of the Zaspą transport zone (access to the railway platform) from 01/2023 to 06/2023.
- ¹⁵ Since the opening of the exhibition (1.XII.2022), a survey is available, placed on a publicly accessible google-drive platform entitled: “Zaspą Nova. Estate and outdoor common spaces - a study of the potential of the place”. During the exhibition itself, a survey in traditional form was also made available, the results of which were entered into a digital database.
- ¹⁶ $N = 144$, number of respondents on 17.02.2023.
- [9] EAPN, 2011. *EAPN*. [Online] Available at: <https://www.eapn.eu/images/stories/docs/eapn-books/2011-active-inclusion-booklet-en-web.pdf>, [data dostępu: 15 02 2023].
- [10] GAK, 2015. *Gdański Archipelag Kultury*. [Online] Available at: <https://gak.gda.pl/> [Data dostępu: 02 02 2023].
- [11] Heidegger, M., 1974, *Świadectwa - Budować, mieszkać, myśleć. Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja*, Issue nr 6 (18), pp. 137-152.
- [12] Idem, R., 2014, *Kształtowanie mikrośrodowiska jako miejsca wspólnoty*, Politechnika Gdańska, Gdańsk.
- [13] ITB, 2019. *Budownictwo wielkopłytowe – Raport o stanie technicznym*, Warszawa: <https://budowlaneabc.gov.pl>. [Data dostępu: 02 12 2022].
- [14] Jałowicki, B., 2003, *Tożsamość ludzi, tożsamość miejsc*. [w:] M. Dymnicka i Z. Opacki, (red.) *Tożsamość miejsca i ludzi*. Gdańszczanie i ich miasto w perspektywie historyczno-socjologicznej. Oficyna Naukowa, pp. 146-152, Warszawa.
- [15] Jaššo, M., 2012, *Miasto jako osobowość*. [w:] *Autoportret*.

Pismo o dobrej przestrzeni, Tom Tożsamość po '89, pp. 88-93.

[16] Jędruch, D., 2019, *Mrowisko nieposłusznych mrówek*, [w:] Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni, Tom Architektura/ metafora, 2 [65] pp. 62-69.

[17] Kamionka L., 2012, *Architektura zrównoważona i jej standardy na przykładzie wybranych metod ocen*, Monografie. Studia. Rozprawy. M30, Kielce: Wydawnictwo Politechniki Świętokrzyskiej, Kielce.

[18] Klimczuk, A., 2010, *Barier i perspektywy integracji międzypokoleniowej we współczesnej Polsce*, [w:] S. P. Kałuża D., red. *Jakość życia seniorów w XXI wieku z perspektywy polityki społecznej*, Wydawnictwo Biblioteka, p. 92-107, Łódź.

[19] Korzeniewski, W., 1981, *Poradnik Projektanta Budownictwa*, Arkady, Warszawa.

[20] Łapiński, L., 2008, Semantyczno-pragmatyczne znaczenie natury. *Studia Ecologiae et Bioethicae*, Tom 6, pp. 107-116.

[21] Ława Encyklopedystów Gdańskich, 2008, *Encyklopedia Gdańska*, 1 red. Fundacja Gdańska, Gdańsk.

[22] Lewicki, B., 1964, *Budynki mieszkaniowe z prefabrykatów wielkowsmiarowych*, Architektura, Warszawa.

[23] Marchwiński, J. i Zielonko-Jung, K., 2012, *Współczesna Architektura Proekologiczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

[24] Mikoś-Rytel, W., 2004, *O zrównoważonej architekturze*

ekologicznej i zarysie jej teorii, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Tom 41, pp. 6—241.

[25] Piliszek, E., Bielőbradek, A., Chełmicki, J. i Cupryk, T., 1974. *Systemy Budownictwa Mieszkaniowego i Ogólnego*. Warszawa: Arkady.

[26] Piontek, F., 2014, *Kategoria integracja bazą dla zarządzania na rzecz rozwoju*, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, Tom 3 (39), pp. 7-18.

[27] Speck, J., 2012, *Walkable City*, North Point Press, New York.

[28] Torowska, J., 2015, *Dziedzictwo – współczesna ewolucja pojęcia Implikacje dla pedagogiki*, Pedagogica; Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Tom XXIV, p. 41–59.

[29] UNESCO, 2015. *SDG*. [Online] Available at: <https://en.unesco.org/sustainabledevelopmentgoals> [Data dostępu: 01 02 2022].

[30] Ustawa, 2015. *USTAWA z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji*. [Online] Available at: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/rewitalizacja-18235253> [Data dostępu: 15 02 2023].

[31] Wołodźko, A., 2013, *Czytając mury*, Instytut Kultury Miejskiej, Gdańsk.

[32] Zawadzka, A. M., 2012, *Czy wartości mają znaczenie? O widocznych i niewidocznych konsekwencjach preferencji pewnych wartości nad innymi*. [w:] *Pomorze – Jakie wartości, jaki rozwój?*. Wydawnictwo Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową, pp. 40-46, Gdańsk.